

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ: PDF-43-8-0017
 ชื่อโครงการ: การพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบท
 ชื่อนักวิจัย: ดร.วรรณิ แกมเกตุ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 E-mail Address: wkaemkate@hotmail.com
 ระยะเวลาโครงการ: กรกฎาคม 2543 – มิถุนายน 2545

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการคือ 1) เพื่อตรวจสอบความตรงหรือความสอดคล้องของโมเดลตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบท 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบท และ 3) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบทที่สามารถพึ่งตนเองได้ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือครอบครัวและชุมชนชนบทใน 4 ภูมิภาคของประเทศไทย ซึ่งประกอบด้วย ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ จำนวน 808 ครอบครัว จาก 32 ชุมชน ในเขตพื้นที่ 16 อำเภอ ของ 8 จังหวัด ซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน โดยมีกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยหัวหน้าครอบครัวและผู้นำชุมชน จำนวน 808 คน และ 87 คน ตามลำดับ การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งเป็น 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญโดยใช้เทคนิคเดลฟาย เพื่อคัดเลือกตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในเบื้องต้น โดยใช้แบบสอบถามส่งทางไปรษณีย์ 3 รอบ และระยะที่ 2 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหัวหน้าครอบครัวและผู้นำชุมชนเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของครอบครัวและชุมชน ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในด้านต่างๆ ตลอดจนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเอง รวมทั้งรูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและการสนทนากลุ่ม โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย แบบสอบถามจำนวน 3 ฉบับ แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง จำนวน 2 ฉบับ ประเด็นการสนทนากลุ่ม แบบบันทึกข้อมูลการสนทนากลุ่ม เครื่องบันทึกเสียง และกล้องบันทึกภาพ เครื่องมือในส่วนที่เป็นแบบสัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัวและผู้นำชุมชนมีคุณภาพในด้านความตรงเชิงเนื้อหาและความตรงเชิงโครงสร้าง ตามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ รวมทั้งมีความเที่ยงแบบความสอดคล้องภายใน จำแนกตามคุณลักษณะที่มุ่งวัด มีค่าตั้งแต่ 0.51 ถึง 0.95 การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ สถิติเชิงบรรยายและสถิติวิเคราะห์ประเภทต่าง ๆ โดยใช้ โปรแกรม SPSS for windows และโปรแกรม LISREL 8.50 for windows และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ มัธยฐาน ฐานนิยม ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความแปร และความโค้ง การวิเคราะห์ประมาณค่าตัวแปรที่ขาดหาย โดยใช้วิธีการประมาณค่าเฉลี่ยของตัวแปรนั้น ๆ จากกลุ่มผู้ตอบ การวิเคราะห์รวมค่าข้อมูลในบางตัวแปรโดยการหาค่าเฉลี่ยของตัวแปรจากข้อมูลในระดับครอบครัวให้ได้เป็นค่าเฉลี่ยของตัวแปรในระดับชุมชน และการวิเคราะห์เพื่อสร้างตัวแปรใหม่ในรูปของตัวแปรประกอบ โดยใช้หลักการวิเคราะห์ส่วนประกอบमुखสำคัญ สำหรับสถิติ

วิเคราะห์เพื่อตอบปัญหาการวิจัย ได้แก่ การวิเคราะห์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน การวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยโดยใช้สถิติทดสอบที และการวิเคราะห์ความแปรปรวน การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง การวิเคราะห์จำแนก และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ ผลการวิจัยที่สำคัญสรุปได้ดังนี้

1. โมเดลตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองที่พัฒนาขึ้นตามกรอบแนวคิดของการวิจัยมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยองค์ประกอบที่มีน้ำหนักความสำคัญในการบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ องค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านเทคโนโลยี ด้านจิตใจ ด้านสาธารณสุข และด้านทรัพยากรธรรมชาติ ตามลำดับ ตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญในการบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในองค์ประกอบแต่ละด้านดังกล่าวมีจำนวน 8, 9, 10, 9, 12 และ 7 ตัวแปร ตามลำดับ รวมทั้งหมด 55 ตัวแปร

2. ผลการพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวม และความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคมวัฒนธรรม อยู่ในระดับปกติ นั่นคือมีความสามารถในการพึ่งตนเองต่ำกว่าค่าเฉลี่ย ยกเว้นด้านสาธารณสุขเพียงด้านเดียวเท่านั้นที่ครอบครัวส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับสูง นั่นคือสูงกว่าค่าเฉลี่ย และพบว่าชุมชนส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวม และความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านสาธารณสุข และด้านจิตใจ อยู่ในระดับปกติ ยกเว้นด้านทรัพยากรธรรมชาติ และด้านสังคมวัฒนธรรม เท่านั้น ที่ชุมชนส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับสูง

3. ปัจจัยเกี่ยวกับภูมิลักษณ์ของหัวหน้าครอบครัวและบริบทของครอบครัวที่สามารถจำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม มี 6 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนกจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว ขนาดครอบครัว รายได้ต่อปีของหัวหน้าครอบครัว ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว และการได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านเทคโนโลยีของสมาชิกในครอบครัว ตามลำดับ โดยตัวแปรส่วนใหญ่มีผลทางบวก ยกเว้นตัวแปรร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า และจำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัวที่มีผลทางลบ ฟังก์ชันการจำแนกที่ได้สามารถพยากรณ์ครอบครัวได้ถูกต้องตรงตามสภาพที่เป็นจริง คิดเป็นร้อยละ 68.1 สำหรับปัจจัยเกี่ยวกับภูมิลักษณ์ของผู้นำชุมชนและบริบทของชุมชนที่สามารถจำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม ได้แก่ ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า เฉลี่ยต่อครอบครัว รองลงมาคือจำนวนผู้พึ่งพิงเฉลี่ยต่อครอบครัว ตามลำดับ ฟังก์ชันการจำแนกที่ได้สามารถพยากรณ์ชุมชนได้ถูกต้องตรงตามสภาพที่เป็นจริง คิดเป็นร้อยละ 63.2

4. ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน พบว่า ปัจจัยเกี่ยวกับภูมิลักษณ์ของหัวหน้าครอบครัวและบริบทของครอบครัวที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม มี 6 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว ขนาดครอบครัว ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย และภูมิลำเนาเดิมของหัวหน้าครอบครัว ตามลำดับ โดยตัวแปรที่มีผลในทางบวก ได้แก่ ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว ขนาดครอบครัว และร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพ

รับราชการหรือค้าขาย ส่วนตัวแปรที่เหลือมีผลในทางลบ ตัวแปรชุดดังกล่าวนี้สามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวมได้ประมาณร้อยละ 10.6 สำหรับปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้นำชุมชนและบริบทของชุมชนที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวมมี 5 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าเฉลี่ยต่อครอบครัว จำนวนผู้พึ่งพิงเฉลี่ยต่อครอบครัว จำนวนกลุ่มกิจกรรม/องค์กรที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องอยู่ในปัจจุบัน จำนวนผู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน และสัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย ตามลำดับ โดยจำนวนกลุ่มกิจกรรม/องค์กรที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องอยู่ในปัจจุบัน และสัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย มีผลในทางบวก ส่วนตัวแปรที่เหลือมีผลในทางลบ ตัวแปรชุดดังกล่าวนี้สามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวมได้ประมาณร้อยละ 52.5

5. ผลการศึกษารูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม พบว่า ครอบครัวที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีรูปแบบกิจกรรมหลักที่ใช้ในการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองได้ของครอบครัว 5 ประการ ประกอบด้วย การศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ของตนเอง การสร้างรายได้เพิ่มให้แก่ครอบครัว การลดรายจ่ายของครอบครัว การรวมกลุ่มทำกิจกรรมการออมและกิจกรรมด้านอาชีพเสริม และมีกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง สำหรับชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้นั้น มีรูปแบบกิจกรรมหลักที่ใช้ในการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองได้ของชุมชน 9 ประการ ประกอบด้วย การวิเคราะห์ปัญหาและการเรียนรู้ตนเอง การสร้างวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการพัฒนา การแสวงหาแหล่งทุนเพื่อการพัฒนา การสร้างกลุ่มเพื่อใช้กระบวนการกลุ่มสร้างคน การจัดตั้งกลุ่มอาชีพและหาแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพ มีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การจัดระบบการบริหารหมู่บ้าน การสร้างจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง และการขอรับการสนับสนุนจากภายนอก ทั้งนี้ ครอบครัวและชุมชนมีกระบวนการต่างๆ ในการดำเนินการในแต่ละกิจกรรมหลักที่แตกต่างกันไป ภายใต้เป้าหมายเดียวกันคือ การพึ่งตนเองได้ของครอบครัวและชุมชน

คำหลัก: การพัฒนาตัวบ่งชี้ ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเอง รูปแบบและกระบวนการพึ่งตนเอง
ครอบครัวและชุมชนชนบท โมเดลลิสเรล

Abstract

Project Code: PDF-43-8-0017
Project Title: A Development of Self-reliance Ability Indicators of the Rural Family and Community
Investigator: Wannee Kaemkate, Ph.D., Chulalongkorn University
E-mail Address: wkaemkate@hotmail.com
Project Period: July, 2000 – June, 2002

The main objectives of this research were three folds including 1) to validate or investigate the goodness of fit of the proposed model of familial self-reliance ability indicators to the empirical data and develop the self-reliance ability indicators of the rural family and community, 2) to analyze the factors affecting the self-reliance ability indicators of the rural family and community, and 3) to study the pattern and process of the rural familial and communal self-reliance. The research sample consisted of the rural families and communities in four geographical regions of Thailand covering central, northeastern, northern, and southern. The study applied a multi-stage sampling method to draw 808 families from 8 provinces, 16 districts, and 32 sub-districts. The representative for data collection comprised 808 family heads and 87 community leaders. The data collection was complied in 2 phases. The first phase used Delphi technique to sort out the indicators used to measure the familial self-reliance via mail-in questionnaire with specialists in 3 rounds. The second phase applied structured interviewing and focus group technique with sample of family heads and community leaders for collecting data, which included familial and communal base line information, and features and pattern associating with familial and communal self-reliance process. Research tools comprised 3 sets of questionnaire, 2 sets of structured interview, focused group interview guidelines and code sheets, tape recorders, and cameras. The structured interviews expressed content validity, construct validity, and internal consistency reliability, indicated by Cronbach's alpha coefficient found 0.51-0.95 level discriminated by traits. The study applied both the descriptive and inferential statistics to analyze the quantitative data, using SPSS for windows and LISREL 8.50 for windows programs. Content analysis was also applied to analyze the qualitative data. Analytical statistics for primary data included interquartile range, median, mode, frequency, percentage, mean, standard deviation, kurtosis, and skewness measurement. Missing value of variables were estimated and filled in by using the series mean method.

Data aggregate analysis of some variables on familial level used the means of values of aggregated variables to represent the communal variables. Composite variables were fabricated by means of principal component analysis. Analytical statistics for answering the research questions included Pearson product moment correlation coefficient, t-test, analysis of variance (ANOVA), second order confirmatory factor analysis, discriminant analysis, and multiple regression analysis. The major findings were as follows:

1. The proposed model of familial self-reliance ability indicators developed by the conceptual framework was fit to the empirical data. The familial self-reliance ability was determined by 55 indicators and listed in descending order according to their factor loadings. They comprised 8 socio-cultural, 9 economics, 10 technological, 9 mental or psychological, 12 public health, and 7 natural resources factors respectively.

2. The research found that most of family had the composite self-reliance ability and self-reliance ability on technology, economic, natural resources, mental or psychological, and socio-cultural aspects normally with below mean values. The exception was on the public health condition that the rate of familial self-reliance ability was high, above mean value. It was also found that most community had the composite self-reliance ability and self-reliance ability on technology, economic, public health, and mental or psychological which was at normal level excepting the natural resource and socio-cultural where a high level of self-reliance ability was achieved.

3. The study showed that there were 6 variables regarding to the family head background and the familial context which significantly discriminate the familial level of self-reliance ability. In descending order according to their discriminant function coefficients, the percentage of familial members whose education were below primary level, numbers of dependent in the family, family size, family head's annual income, size of land holding, and number of familial member attaining vocational training, was 68.1 percent on the level of prediction accuracy. The only two variables which were negatively related to the self-reliance ability were the percentage of familial members whose education below primary education, and the numbers of dependent in the family. At the community level, variables which were able to differentiate self-reliance ability, were the mean percentage of familial members whose education below primary education in each family and the mean numbers of dependent per family, with a 63.1 percent accuracy level of prediction.

4. By means of multiple regression analysis, the study found 6 variables of family head background and family circumstance determined the composite self-reliance ability of family. In descending order according to their regression coefficients, they covered size of land holding, percentage of familial members whose education were below primary level, numbers of dependent in the family, family size, percentage of familial members whose occupation were civil servant or merchant, and family head's homeland. Variables positively correlated with the level of composite self-reliance ability were size of land holding, family size, and percentage of familial members whose occupation were civil servant or merchant. The rest of the variables had a negative effect. This set of variable mutually explained the variance of composite self-reliance ability of family at 10.6%. Besides, there were 5 variables of primary background of community leaders and community context affecting composite self-reliance ability of community. Variables with descending order according to their regression coefficients were percentage of familial members whose education were below primary education, mean numbers of dependent per family, the number of continuing activities/organizations, the number of local intellectuals, and the proportion of the family heads whose occupations were civil servant or merchant. The number of continuing activities/organizations, and the proportion of the family heads whose occupations were civil servant or merchant had a positive effect, whereas the rest of the variables affected the composite self-reliance ability of community negatively. The model explained the variance of composite self-reliance ability of community at 52.5%

5. The results of focused group interviews also revealed the 5 main activities concerning familial self-reliance process which were the understanding of themselves situation, the maximization of familial income, the minimization of familial expense, the participation in saving cooperative and a second job for supplemental income, and having the mode of self-learning. At the communal level, communities with high level of self-reliance ability tended to engage in 9 main activities for enhancing their self reliance ability; mutual problem assessment and self learning, creating visions and strategies toward future development, seeking potential sources of financial support for development, setting up occupation group and searching for guideline of occupation group development, providing communal self-learning process, initiating village self-administering system, building self-reliance awareness, and seeking for external support. Therefore, it can be seen that family and community had different processes for different activities under the same purpose which was the familial and communal self reliance ability.

Keywords: development of indicators, self-reliance ability indicators, pattern and process of self-reliance, rural family and community, LISREL model